

Forumbijdrage

Ouderverstoting en de vergeten vaderlijke opvoedingsverantwoordelijkheid

Joep Zander¹

URN:NBN:NL:UI:10-1-100831

Vaders worden bij opvoedingsproblemen en ouderlijke conflicten vaak buiten spel gezet. Tot ver in de jaren negentig was het gebruikelijk dat rechters in gevallen waarin ze moesten oordelen over familierechtelijke problemen de verantwoordelijkheid voor opvoeding en zorg als vanzelfsprekend toewezen aan de moeder. Vaders werden dan buitengesloten. Dat had vaak ook een semi-formele status zoals is vast te stellen aan de hand van formulieren van rechtbanken. In deze voorgedrukte formulieren werd de vader, behalve als alimentatieplichtige en omgangsgerechtigde, als verantwoordelijk opvoeder buitengesloten. Deze situatie ging gepaard met een benadering van vaders die ook verder nauwelijks recht deed aan de relatie die ze hadden met hun kinderen. In ongeveer 40% van de gevallen van partnerscheiding (Zander & Orbons, 2009) hadden vaders, mede door deze harde buitensluiting, op den duur geen contact meer met hun kinderen. In dezelfde periode werden er maatschappelijke campagnes (Zander, 2003) gevoerd om vaders meer bij de opvoeding te betrekken. Diverse organisaties, van vakgroepen vrouwenstudies tot organisaties als De Vrouwenalliantie, braken zich het hoofd over de vraag of mannen gedwongen moesten worden tot meer opvoedingstaken of dat 'verleiding' mogelijk ook voldoende zou zijn. Vanuit het perspectief van de noodzaak van opvoeding is het opmerkelijk dat de pedagogiek als wetenschap zich tamelijk afzijdig hield van het thema van de gemiste vaderlijke opvoedingsverantwoordelijkheid.

Dat beide ouders opvoedingsverantwoordelijkheid dragen kan niet zonder negatieve gevolgen terzijde worden geschoven. Kinderen die een ouder gedwongen hebben moeten missen, hebben daar last van. Vaak is de denigrerende houding van de moeder en die van bevooroordeelde derden zo immens geweest dat er ernstige psychiatrische afwijkingen bij kinderen worden gevonden. Voor een deel vallen die afwijkingen onder de noemer 'ouderverstotingssyndroom': het kind zelf heeft het verstoten van een van de ouders, veelal de vader, volledig

¹ **Joep Zander** is pedagoog (afgestudeerd MO-B Pedagogiek), kunstenaar en schrijver van een aantal boeken over ouderverstoting en vaderschap

geïnternaliseerd (zie ook de volgende paragraaf). De denigrerende benadering van vaders kon ook binnen de nog 'complete' gezinnen sporen achterlaten door de manier waarop tegen de mannelijke bijdrage aan de opvoeding werd aangekeken. Traditioneel mannelijke, bijvoorbeeld autoritatieve (gezaghebbend én ondersteunend), opvoedingsstijlen werden (en worden) ten onrechte als 'mannelijk dominant' getypeerd en verworpen.

Hoewel er de laatste jaren meer aandacht is voor de status van vaderschap, treden vadersvervreemding en vadersverstoting steeds meer aan het daglicht. Dit wordt mede mogelijk gemaakt door de kinderen die, ondertussen volwassen geworden, soms hun leven en de rol van hun vader daarin herontdekken. Deze kinderen zouden gediend zijn door een open blik op wat er misging. De wetenschap heeft het daarin tot nu toe nogal eens laten afweten. Zo gaf socioloog Ed Spruijt (in Duindam, 2001, pagina 105) aan vaders het advies: "ga desnoods door het stof" om de communicatie met de moeder open te houden. Hij lijkt daarmee te verlangen dat vaders zich onderwerpen. Het zou direct als seksisme worden gekenmerkt als er iets vergelijkbaars tegen een in de problemen gekomen moeder zou worden gezegd.

Een markant punt in de afgelopen jaren was het promotieonderzoek van Fischer (2004) die in samenspel met de media de wereld duidelijk maakte dat 'Papa na scheiding niet nodig' is (kop voorpagina Trouw 27 aug. 2004). Dorien Pessers (2003) vatte de heersende moraal in 2003 al aardig samen onder de titel: 'Vaders doen er niet toe, kinderen zijn de dupe: de macht van moeders is grenzeloos'. Omdat ouderverstoting en de daarmee samenhangende denigrerende benadering van vaders tot beschadiging van kinderen leidt wordt het tijd dat 'ouderverstoting' binnen de pedagogiek serieuze aandacht krijgt. Laat dit artikel hiervoor de aanzet geven en toelichten hoe dit verschijnsel samenhangt met een mankeren van onvoorwaardelijke opvoedingsverantwoordelijkheid en vaderschap.

Ouderverstoting en ouderverstotingssyndroom

Soms lijkt het of een kind éven niets van zijn ouders of één van zijn ouders wil weten. Soms zijn er diepe conflicten of ernstige tekortkomingen in de opvoeding (bijvoorbeeld mishandeling) die een terechte verwijdering kunnen veroorzaken. Maar als een kind moet kiezen tussen de loyaliteiten aan opvoeders raakt het in de knel en verwordt de oorspronkelijke liefde voor een ouder gemakkelijk tot haat en verstoting. Vaak gaat het om een situatie waar een vader, na een partnerconflict, tegenover een moeder komt te staan. In een dergelijke situatie komt de uitoefening van opvoedingsverantwoordelijkheid van ouders, vooral van vaders, in het gedrang. Hierbij speelt niet alleen de dynamiek in de relatie tussen de (ex)partners een rol, ook de houding van de directe omgeving en de maatschappij kunnen een rol spelen bij het in stand houden, dan wel verbreken van de ouderlijke opvoedingsband.

We zien dat een kind gedwongen wordt te kiezen voor één van zijn ouders, vaak onder invloed van negatieve beïnvloeding – programmering – door die ouder. Het kind voelt zich bezwaard en geblokkeerd in het contact met de andere ouder. Hoe meer de omgeving van het gezin vervolgens reageert met “je kunt liefde niet dwingen”, “het komt wel een keer goed” accepteert en stimuleert ze dat zo’n verwrongen keuze blijft bestaan. Hoe meer het ouderschap, het vaderschap in het bijzonder, wordt gediskwalificeerd hoe meer het kind zich in zijn ongezonde positie kan ingraven. Als zo’n kind het gevoel heeft dat zelfs hulpverleners (kinderbeschermers en andere) niet in staat of bereid blijken zijn contacten met de andere ouder te handhaven of te restaureren, zal het opgeven. Het zal een deel van zichzelf als een *Fremdkörper* ervaren of ontkennen en het kan zich de verstoting eigen maken. Als hulpverleners, scholen en omstanders die ene ouder zélf verstoten en diens betrokkenheid als ‘lastigvallen’ kwalificeren, zal het des te moeilijker worden om deze blokkade op te heffen.

Een kind loopt in deze situatie trauma’s op die veelal worden gevat onder het begrip ‘ouderverstotingssyndroom’. Ouderverstotingssyndroom¹ (*Parental Alienation Syndrome/PAS*) is een, aanvankelijk door de Amerikaanse psychiater Gardner (1985; 1992) gedefinieerde, afwijking van het kind die in de eerste plaats duidt op een ernstig loyaliteitsprobleem met de ouders. De programmerende voorkeursouder vervalt tot een ernstige vorm van geestelijke mishandeling. De afstand tot de verstoten ouder kan worden gevuld met een geïnternaliseerd patroon van denigreren en haat. Gardner gebruikte hiervoor de term ouderverstotingssyndroom voor het eerst in 1985 in een wetenschappelijk artikel, maar ontwikkelde het tot een theorie in zijn boek *The Parental Alienation Syndrome* (Gardner, 1992).

Gardner koppelde een belangrijke beperking aan het begrip: “*Als er echte mishandeling door de verstoten ouder plaatsvindt, kan de vijandschap van het kind terecht zijn, waardoor een categorisering onder ouderverstotingssyndroom niet van toepassing is*” (Zander, 2009, pagina 17).

Volgens Gardner kunnen zich bij het kind dan de volgende kenmerken voordoen: het voeren van een minachtingscampagne tegen de verstoten ouder, het noemen van zwakke of onzinnige redenen daarvoor, het ontbreken van ambivalente gevoelens (de ene ouder is louter goed, de andere slecht), een nageprate ‘geheel eigen mening’, het geven van reflexmatige steun aan de ‘programmerende’ ouder, de afwezigheid van schuldgevoelens, het gebruiken van onbegrepen woorden, en/of de uitbreiding van de vijandschap tot de familie van de gehate ouder. Deze verschijnselen zijn eerder aan de orde gekomen in onderzoek van onder andere Wallerstein (zie Bernet, 2008, 2010), maar vormen, sinds de publicaties van Gardner, als ‘syndroom’ een belangrijk onderwerp in wetenschappelijke publicaties. Ook werd het met deze explicitering onderwerp van maatschappelijke en wetenschappelijke controverse en weerstand.

De maatschappelijke weerstand lijkt te worden aangevoerd door de *National Organization of Women* in de Verenigde Staten, die de erkenning van het ouderverstotingssyndroom beschouwde als een aanval op de positie van vrouwen,

moeders in het bijzonder. Mishandeling en seksueel misbruik door kwaadaardige vaders zouden volgens hen achter het diagnosticeren van het ouderverstotingsyndroom schuil gaan. De weerstand wordt gevoed door opmerkingen van Bruch (2001). Zij zegt dat Gardner in zijn werk 'soms' opmerkt dat op verstoting als gevolg van misbruik door de verstoten ouder wel eens geen diagnose 'ouderverstotingssyndroom' van toepassing zou kunnen zijn. Met dit woord 'soms' verhult ze dat Gardner in zijn werk, en zeker in zijn definitie, deze valse diagnose mogelijkheid altijd juist uitdrukkelijk buiten heeft gesloten. Alle wetenschappers die dit syndroom erkennen, nemen nadrukkelijk afstand van diagnostisch misbruik.

Wetenschappelijk richt de kritiek zich op een aantal andere facetten. Spruijt (2002) memoreert dat de mechanismen die tot verstoting leiden door niet slechts één, maar vaak door beide ouders worden aangestuurd. Spruijt kan gelijk hebben in het geval er nog contact bestaat met beide ouders, maar doorgaans verblijft het kind niet meer bij de verstoten ouder en valt moeilijk vol te houden dat deze een verkeerde invloed op het kind zou hebben.

De machtspositie bij een scheidingsproces wordt door rechters gelegd bij die ouder die de status-quo naar zich toe trekt (Bönnekamp, 1988), vooral als die ouder tevens moeder is. Daardoor zullen ouders geneigd zijn tegen elkaar op te bieden en elkaar zwart te maken om maar zekerheid te verkrijgen hun opvoederschap te kunnen blijven uitoefenen. Ook Gardner zag dit mechanisme. Dit proces kan worden aangeduid als een prisonersdilemma (Prinsen, 2002) waarin ouderlijke samenwerking wordt ontmoedigd. Dit onbeteugelde nastreven van een alleenrecht op de opvoeding staat haaks op de salomonswijsheid: 'een kind is geen eigendom'.

De georganiseerde conflictbemoediging en negatieve (denigrerende) benadering van vaderschap zijn wellicht nog te weinig onderkend als factoren in het ziekteproces van het ouderverstotingsyndroom. De negatieve annotatie van vaderschap kan er helaas toe leiden dat vaders zich soms genoodzaakt voelen ook harde middelen te overwegen of in te zetten om het contact met het kind te behouden.

Een volgend kritiekpunt is een verondersteld gebrek aan specifiek longitudinaal onderzoek naar het ouderverstotingsyndroom. Zo'n gebrek kan mijns inziens weinig afdoen aan de waarde van gekwalificeerd case-onderzoek (Baker, 2007; Kopetski, 1998) dat in redelijke mate voorhanden is. Een maatstaf voor kwaliteit daarbij is onder andere de toepassing van triangulatie. In dat kader is het van belang op te merken dat er ook onderzoek bestaat waarin alle kanten van het verstotingsproces in kaart zijn gebracht. Zowel de invalshoeken van de verstoten vader, dat van de programmerende moeder, het erop reflecterende kind en de weerslag in het dossier dragen bij aan het completeren en valideren van het beeld (Zander, 2004).

Van Gijsegem (2009) heeft een poging gedaan de criteria van Gardner tot een kern terug te brengen. Daarbij plaatste hij de, mogelijk buiten het kind te situeren, oorzaken (zoals de programmerende ouder) buiten de orde van diag-

nostische criteria. Ook Bernet heeft een synthese van de verschillende standpunten beproefd (Bernet, 2008, 2010). Bernet heeft het in zijn voorstellen over de keuze van het kind tussen een voorkeursouder en een afgewezen ouder. Bernet sluit de actieve programmering door de voorkeursouder bepaald niet uit, maar deze ruimere definitie laat nu wel toe dat anderen de programmering voeren of mede mogelijk maken. In zijn analyse zit ook een uitgebreide historische beschouwing waarin hij de herkenning van het verschijnsel al ver voor Gardner situeert. Met zijn analyse heeft Bernet het syndroom onder de naam Parental Alienation Disorder (PAD) voor DSM-V en ICD-11 genomineerd.

De bovenstaande kritiek op het concept ouderverstotingssyndroom (PAS/PAD) legt voor een deel de vinger op enkele zwakke punten in Gardners concept en dat heeft geleid tot bijstellingen van definitie en kenmerken. Daarmee is met name tegemoetgekomen aan een aantal critici (onder andere: Kelly & Johnston, 2001) die vinden dat het verstandig is om oorzaken die buiten het kind liggen niet in de criteria op te nemen, de diagnostiek moet immers aan het kind zijn uit te voeren. Op deze manier past het beter in de systematiek van DSM. Dit opent de ruimte om ook derden zoals hulpverleners en instituten als mogelijke veroorzakers aan te duiden.

Onvoorwaardelijke opvoedingsverantwoordelijkheid

De pathologie 'ouderverstoting' valt in een pedagogisch kader te plaatsen. Het op opvoeding aangewezen kind ontbeert de noodzakelijke onvoorwaardelijke liefde en opvoedings-verantwoordelijkheid van zijn opvoeders. En deze ontbering wordt in een groot aantal gevallen omgezet in haat en verstoting van een van de ouders, vaak de vader.

Het pedagogische begrip onvoorwaardelijke opvoedingsverantwoordelijkheid lijkt logisch geïmpliceerd door op Langeveld gebaseerde begrippen als het 'op opvoeding aangewezen' kind en de onontkoombare noodzaak van de opvoeding. Langeveld (1971, pagina 95) formuleert het bijvoorbeeld zo: *"Opvoedingsverantwoordelijkheid ontstaat door aangewezen afhankelijkheid van het kind."*

Het begrip 'onvoorwaardelijke opvoedingsverantwoordelijkheid' is, voor zover bekend, in de Nederlandse wetenschappelijke literatuur geïntroduceerd door Levering (1995). In diverse publicaties belicht hij het begrip vanuit een historische context. Met name de jaren vijftig kenmerken zich specifiek door het bestaan van die onvoorwaardelijke opvoedingsverantwoordelijkheid (Levering, 2007), waarna in de daarop volgende decennia de verantwoordelijkheidsverdeling telkenmale zou verschuiven. Levering merkt bijvoorbeeld op dat in de jaren zestig van de vorige eeuw een verschuiving plaatsvindt naar meer zelfverantwoordelijkheid van de jongere ten opzichte van zijn opvoeder. Levering ziet de ontwikkeling van de verantwoordelijkheidsverdeling als resultante van economische ontwikkelingen. Hij noemt de toenemende economische zelfstandig-

heid van de jeugd en de vrouw. Levering (2007) lijkt het afgelopen decennium te beschrijven in termen van overmatige staatsverantwoordelijkheid die zich deels richt op buitensluiting van ouders.

Zander (1999) ging het begrip publiekelijk politiek gebruiken om stelling te nemen tegen de buitensluiting van vaders en voor de invoering van gelijkwaardig ouderschap (Zander, 2007; Zander & van Bommel, 2005). Het begrip onvoorwaardelijke opvoedingsverantwoordelijkheid kwam mede hierdoor terecht in de toelichting op het cruciale SP-amendement van Jan de Wit op het wetsontwerp Voortgezet Ouderschap na scheiding². Met dit aangenomen amendement maakt het begrip nu onderdeel uit van de wetsgeschiedenis waarop bij de interpretatie van die wet een beroep kan worden gedaan. Sindsdien heeft het een plaats gekregen in de toelichting in de vakpers (Nuytinck, 2007).

Ik heb het begrip onvoorwaardelijke opvoedingsverantwoordelijkheid een plek proberen te geven in de juridische, pedagogische, psychologische, historische en politieke en economische context. Ik doe nu een poging het begrip nader te duiden.

Er is een noodzakelijke band tussen een kind en zijn ouders. Meer specifiek verwijst het begrip naar biologische ouders, in de zin dat hen een natuurrecht toekomt (Prinsen, 2009) en zij daarmee ook een natuurplicht hebben. Het begrip wordt niet gebruikt om de verantwoordelijkheid van andere dan primaire opvoeders te duiden. Desalniettemin kan ook de toewijding van belangrijke secundaire opvoeders ten dele aan dit begrip worden gemeten.

De band met de ouders is gegrond in de afhankelijkheid van het kind: een kind is op opvoeding aangewezen. De toewijding van de opvoeder aan het kind is van onbepaalde duur, en onvoorwaardelijk voor zolang het kind niet de volwassenheid heeft bereikt. De opvoeder is verantwoordelijk daar het kind niet de verantwoordelijkheid voor zijn eigen opvoeding draagt.

De pedagogische toewijding aan het kind is onafhankelijk van de bijdrage van het kind; het kent geen voorwaarden. De onvoorwaardelijkheid voor het kind leidt tot de daarvoor ook extern gerespecteerde onvoorwaardelijke aanwezigheid van de opvoeder. De onvoorwaardelijke opvoedingsverantwoordelijkheid is een noodzakelijke voorwaarde voor het ontstaan van primaire hechting. Het begrip is gericht op de eindverantwoordelijkheid, het impliceert geen uitspraak over de verdeling van praktische zorg en opvoedingstaken. Aangezien ouderschap verder reikt dan de volwassenheid van het kind, bestrijkt de onvoorwaardelijke opvoedingsverantwoordelijkheid slechts een deel van het begrip ouderschap. Ouderschap is meer dan onvoorwaardelijke opvoedingsverantwoordelijkheid alléén, en overigens ook meer dan opvoedingsverantwoordelijkheid alleen.

Doordat onvoorwaardelijke opvoedingsverantwoordelijkheid en ouderverstotingssyndroom in een pedagogische en juridische context zijn belicht, kunnen ze uitgroeien tot centrale begrippen in een discussie over zorg en recht die tot nu toe vooral vanuit vrouwenstudies (soms onder de naam genderstudies) is gevoerd.

Waar vrouwenstudies vaak het ontstaan van recht koppelen aan het bestaan van zorg brengen we met het begrip onvoorwaardelijke opvoedingsverantwoordelijkheid de noodzaak aan het licht van het bestaan van recht als middel om de onvoorwaardelijkheid te garanderen. Ouderschap is een natuurrecht van ouders en kinderen (Prinsen, 2009).

Ook in de theorie van Nagy (Onderwaater, 1995) is het belang terug te vinden van een existentiële band tussen ouder en kind waardoor het kind niet anders dan loyaal kan zijn aan hen beiden. De verbreking van de secundaire loyaliteit noemen we in het kader van het ouderverstotingssyndroom loyaliteitsmisbruik. Liefde hoeft je niet te dwingen maar haat wordt kinderen wel opgedrongen.

Preventie en curatie

Het lijkt op een orgaantransplantatie met afstotingsverschijnselen, zo beschreef een volwassen geworden kind achteraf haar verstoting. Vaders gebruiken vaak de metafoer amputatie.

Veelgenoemde gevolgen voor kinderen die lijden aan de afwijking ouderverstotingssyndroom zijn: verlies van zelfvertrouwen, gestoorde waarneming van de werkelijkheid en depressie (Zander 2009). De afwijking komt, volgens een literatuuranalyse (Bernet, 2008) bij ongeveer 25% van de kinderen in scheidingsconflicten voor. Volgens Gardner is de door ouderverstotingssyndroom veroorzaakte problematiek moeilijker oplosbaar dan de traumatische gevolgen van incest.

Het voorkomen en genezen van ouderverstoting is gebaat bij het erkennen en herkennen van ouderverstoting als een gevolg van de breuk met de onvoorwaardelijke opvoedingsverantwoordelijkheid. Daarom moeten we proberen inzicht te krijgen in de fitnesses van de mechanismen die leiden tot het ouderverstotingssyndroom.

Goudard (2008) bracht vanuit de literatuur en haar eigen praktijk de manipulatietechnieken van de programmerende ouder in kaart. Veel van deze manipulatietechnieken vinden we ook parallel terug in maatschappelijke processen op meso- en macroniveau. Een voorbeeld ter illustratie: een kinderbeschermers schreef in zijn rapport, dat hij contact tussen een vader en zijn kinderen “niet vanzelfsprekend” vond.³ Hij probeerde daarmee de houding van de vader te bekritisieren, terwijl de kinderen de kans kregen om hun vader te vragen waar hij dan wel voor nodig zou zijn. In het licht van onvoorwaardelijke opvoedingsverantwoordelijkheid is dat contact juist wél vanzelfsprekend. Het zou juist kwalijk zijn als vaders opvoedingsverantwoordelijkheid niet zo zouden ervaren en op zouden nemen. De opvatting van genoemde kinderbeschermers sluit aan bij de door Goudard beschreven manipulatietechniek: “pseudoneutraliteit”: de kinderen ‘mogen’ zelf kiezen of ze hun vader willen zien. Het gedrag van kinderbeschermers verworden tot een voorbeeld voor kinderen en moeders. De kinderen nemen deze minachting voor de vaderrol over waardoor een bijdrage wordt

geleverd aan de ontwikkeling van ouderverstotingssyndroom. Bij scheidingsbemiddelaars ontstaat op basis van de misvatting dat vaders niet vanzelfsprekend zijn, vaak de gedachte dat vaders dwang zouden uitoefenen als ze er op uit zijn hun kinderen te willen opvoeden. Derden geven daarmee argumenten aan een moeder tegen een vader die zijn kinderen niet aan de telefoon krijgt: "je moet ze niet dwingen, ze zijn net lekker aan het spelen". Het onderzoek van Fischer in 2004 waarin *a priori* het nut van moeders een gegeven was en het aanvullend nut van vaders niet zou kunnen worden aangetoond, is een voorbeeld op macroniveau van het *im Frage stellen* van de vanzelfsprekendheid van vaders.

Meer dan bij andere ziektes moet worden voorkomen dat de aandacht voor curatie en diagnose mede de voorwaarden schept voor de prolongatie van het probleem. Critici als Emery (2005) stellen dat veel inmenging van gedragswetenschappers in de rechtszaal er toe leidt dat er veel geld en energie gaat zitten in het wederzijds aantonen van ouderverstoting door tegen elkaar opbiedende ouders. Als er ouderverstotingssyndroom optreedt dan is dit vooral een teken dat niet op tijd is ingegrepen. Emery (2005) heeft dan ook een punt waar hij pleit voor eenduidigheid van beslissingen in de rechtszaal. Gardner zelf had met zijn weerstand tegen gelijkwaardig ouderschap ook niet bijgedragen aan eenduidigheid. Eerder decisief preventief optreden tegen machtsmisbruik door een ouder, handhaven van rechterlijke uitspraken en recht op "family life"⁴ dienen te prevaleren boven curatie.

Ter voorkoming en herstel van ouderverstoting is het noodzakelijk om oplossingsstrategieën te formuleren en in te zetten die blijf geven van respect voor de onvoorwaardelijke opvoedingsverantwoordelijkheid. In volgorde van preventief tot curatief zouden deze mijn inziens kunnen zijn:

1. Het voorkomen van conflicten door wetgeving gericht op het garanderen van het gelijkwaardig en volwaardig contact met beide ouders.
2. Het aangaan van vroegtijdige ouderlijke contracten, veel eerder dan de inmiddels wettelijk voorgeschreven ouderschapsplannen. De overheid zou dit kunnen stimuleren en het juridische primaat van dergelijke contracten hoog houden.
3. Bij gebrek aan overeenkomsten handelen volgens het principe van gelijk verdeeld ouderschap.
4. Ingrijpen bij niet-nakoming ouderschapsplannen en ouderlijke contracten. Juridische sancties zoals paradoxale toewijzing gangbaar maken.
5. De facto vervolgen van programmeren en stimuleren van loyaliteitsmisbruik. De wetenschappelijke literatuur over kindermishandeling stelt eenduidig dat het isoleren van kinderen van goede relaties en het zwartmaken van een ouder een vorm van geestelijke mishandeling is.⁵ Bij wet is geestelijke mishandeling in Nederland al strafbaar. In 2010 heeft Brazilië dit loyaliteitsmisbruik expliciet strafbaar gesteld⁶
6. Vroegtijdige diagnose en aantonen van effecten van de mishandeling als de programmering van start is gegaan en aan de hand daarvan treffen van maatregelen om verdere programmering tegen te gaan.

7. Als preventie niet heeft plaatsgevonden dient alsnog goede diagnose en curatie te volgen.

Terugbrengen van vaderschap

Terugbrengen van vaderschap heeft een preventieve werking tegen het ontstaan van ouderverstotingssyndroom. De pedagogiek is bij uitstek de wetenschap die zich met het herstel, het terugbrengen van het opvoederschap van mannen bezig moet houden. Pedagogiek is de wetenschap die de kennis van de andere genoemde domeinen (psychologie, psychiatrie, recht) kan combineren vanuit de erkenning dat opvoeding door vaders onvervreemdbaar noodzakelijk is. Het begrip onvoorwaardelijke opvoedingsverantwoordelijkheid kan in dit licht een zinvolle plaats innemen in een 'rechtspedagogische' discussie. Een vader komt een volledige verantwoordelijkheid voor de opvoeding toe. Ook hij kan en mag zich daar niet zomaar aan onttrekken. En hij mag daar ook niet zomaar aan onttrokken worden.

De maatschappelijke vanzelfsprekendheid van vaderlijke opvoeding is verloren geraakt. We zagen dat dit op microniveau directe gevolgen heeft voor het leven van vaders, kinderen en uiteindelijk ook moeders. Die breuk had jarenlang een desastreus effect op de zelfwaardering van vaders als groep. Van onvoorwaardelijke opvoeder degradeerde de vader tot een aanhangsel, een oppas als het de staat en moeders zo uitkwam. Dit ging naast de kwantiteit vooral ook ten koste van de kwaliteit van een autonome inbreng van vaders in de opvoeding. En zo is de cirkel rond; vaders zouden niet voor hun kinderen willen zorgen; de opvoedingsverantwoordelijkheid van vaders was gebroken.

De eigen kwaliteiten van vaders, hun waarden en opvoedingsstijl, komen de laatste jaren in toenemende mate onder de aandacht. Ik hoop dat dit een aanzet zal zijn tot herwaardering van vaderschap en ouderschap in het algemeen. Van deze herwaardering en de herkenning en erkenning van het ouderverstotingsprobleem zullen kinderen profiteren.

Noten

- 1 Nederlandse woorden voor en bij het begrip *Parental Alienation Syndrome* (Zander, 2009).
- 2 Jan de Wit; gewijzigd amendement 12 juni 2007 kamerstuk 30145-26.
- 3 Materiaal opvraagbaar bij de auteur.
- 4 Dit juridische begrip duidt op de beschermingswaardige privé sfeer van familie en gezin.
- 5 Klosinsky bijvoorbeeld vindt dat van psychische kindermishandeling sprake is bij het "bewust bij het kind angst en schuldgevoelens oproepen om partij te moeten kiezen" of "het kind al dan niet bewust in de strijd inzetten, bijvoorbeeld als spion of boodschapper" (Klosinski, 1993, pagina 557).
- 6 Diário Oficial da União Brazilië 27-8-2010.

Referenties

- Baker, A. J. (2007). *Adult children of parental alienation syndrome: breaking the ties that bind*. New York: Norton & Co.
- Bernet, W. e.a. (2010). *Parental Alienation, DSM-V, and ICD-11*. Londen: Routledge.
- Bernet, W. (2008). Parental Alienation Disorder and DSM-V. *American journal of family therapy*, (5), 349-366.
- Bönnekamp, D.A. (1988). *De rechterlijke besluitvorming inzake voogdij na echtscheiding: onderzoeksverslag*. Utrecht: Rijksuniversiteit Utrecht.
- Bruch, C.S. (2001). Parental Alienation Syndrome and Parental Alienation: Getting It Wrong in Child Custody Cases. *Family law quarterly*, 35(3), 527.
- Duindam, V.P.J. & Vroom, M.P. (2001). *Handboek Een nieuwe start*. Amsterdam: Van Genneep.
- Emery, R.E. (2005). Parental Alienation Syndrome: Proponents Bear the Burden of Proof. *Family Court Review*, 43(1), 8-13.
- Fischer, T. F. C. (2004). *Parental divorce, conflict, and resources: the effects on children's behavior problems, socioeconomic attainment, and transitions in the demographic career*. Nijmegen:ICS
- Gardner, R.A. (1992). *The parental alienation syndrome : a guide for mental health and legal professionals*. Cresskill: Creative Therapeutics.
- Gardner, R.A. (1985). Recent trends in divorce and custody litigation. *Academy Forum*, 29-2
- Goudard, B., & Universite Claude Bernard Lyon. (2008). *Le syndrome d'aliénation parentale*. [s.n.].
- Kelly, J.B., & Johnston, J.R. (2001). *The Alienated Child; A Reformulation of Parental Alienation Syndrome*, *Family Court Review* 39-3.
- Klosinski, G. (1993). Psychological Maltreatment in the Context of Separation and Divorce. *Child abuse and neglect*, 17(4), 557.
- Kopetski, L. M. (1998). Identifying Cases of Parent Alienation Syndrome--Part II by. *Colorado Lawyer*, 1998, 27, 3.
- Langeveld, M.J. (1971). *Beknopte theoretische paedagogiek (herz. dr.)* Groningen: Wolters-Noordhoff
- Levering, B. (1995). De overschatting van de opvoeding. In *Opvoeding zoals het is*, 44. Utrecht: De tijdstroom.
- Levering, B. (2007). *In het belang van het kind : gezien vanuit het kind en gezien vanuit de overheid*. Amsterdam: SWP .
- Levering, B. (2007). Decades of Childhood. In *Het kind als spiegel van de beschaving : een moderne antropologie van het kind*. Amsterdam: SWP
- Nuytinck, A.J.M. (2007). Het nieuwe, door de Tweede Kamer aangenomen echtscheidingsrecht. *Weekblad voor Privaatrecht, Notariaat en Registratie*, 2007-6722.
- Onderwaater, J.A.E. (1995). *De theorie van Nagy : de onverbrekelijke band tussen ouders en kinderen*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Pardoën, J. (2009). *Niet alle ouders zijn incompetent, hoor*, Ouders online ouders.nl/ mopi2009-pardoën.htm.
- Pessers, D.W.J.M. Vaders doen er niet toe, kinderen zijn de dupe: de macht van moeders is grenzeloos. *NRC Handelsblad* 20-12-2003.
- Prinsen, P.J.A. (2009). Dr. Gardner, I presume?"; rechter en psychiater ontmoeten elkaar. In *Verpasseerd Ouderschap*, 63. Deventer: Rela publishing.
- Prinsen, P.J.A. (2003). "Een Kantiaanse benadering van het familierecht," *Tijdschrift voor familie- en jeugdrecht* 2003-1.
- Spruijt, A.P. (2003). *Het verdeelde kind: literatuuronderzoek omgang na scheiding*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

- Tavecchio, L.W.C. (2006). De betekenis van vaders. In *Gemist vaderschap*, 14. Deventer: Rela Publishing.
- Van Gijsegem. H. (2009). De belangrijkste controverses over ouderverstoting. In *Verpasseerd Ouderschap*, 47. Deventer: Rela Publishing
- Zander, J. (1999). Niet alleen moeders verantwoordelijk. *Grenzeloos juni 1999*.
- Zander, J.. Gelijkwaardig Ouderschap. (2007). *Tijdschrift voor Familie-en JeugdRecht, maart 2007*.
- Zander, J, & van Bommel, H. (2005). Gelijkwaardig ouderschap. *Staatscourant 26 Oktober 2005*.
- Zander, J. (2003). Vrouwensmoezen en vadercampagnes. *Algemeen Dagblad 24-5-03*.
- Zander, J. (2004). *Moeder-kind-vader: een drieluik over ouderverstoting*. Deventer: Rela Publishing.
- Zander, J., & Smulders E.A.F. (2006) *Gemist vaderschap*. Deventer: Rela Publishing.
- Zander, J. e.a.(2009). *Verpasseerd ouderschap loyaliteitsmisbruik en ouderverstotingssyndroom*. Deventer: Rela Publishing.